

Ланкін Андрій Васильович,
доцент кафедри судоустрою
та прокурорської діяльності
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОЦІЛЬНІСТЬ УПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Актуальність обрано теми зумовлена впровадженням у національне законодавство категорії кримінальних проступків, перша практика застосування якого створює підстави для формулювання попередніх висновків про доцільність та ефективність цього інституту.

Інститут кримінальних проступків набув значного поширення в зарубіжній практиці, зокрема в Австрії, Великобританії, Бельгії, Іспанії, Латвії, Литві, Нідерландах, США, ФРН, Франції та ін. Разом з тим в Україні впровадження цього інституту кримінальних проступків відбувалося повільно і складно. Хоча його необхідність було передбачено ще у Концепції реформування кримінальної юстиції від 8 квітня 2008 р., а порядок кримінального провадження при його застосуванні визначено у КПК України від 2012 р., відповідний закон набув чинності лише 01.07.2020. Причини такої затримки вбачаються у відсутності чіткої концепції та єдиного розуміння місця і ролі інституту кримінальних проступків у національному законодавстві.

При цьому один із варіантів цього інституту передбачав віднесення до категорії кримінальних проступків злочинів невеликої тяжкості, а інший – об'єднання в його межах найменш суспільно небезпечних злочинів та найбільш істотних адміністративних правопорушень, які мають «судову юрисдикцію» і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібні хуліганство, викрадення чужого майна тощо). Останній з цих варіантів створював загрозу суттєвого перевантаження системи кримінальної юстиції з огляду на зростання обсягу кримінальних правопорушень. Проте саме цей варіант обрав законодавець. Згідно із ч. 2 ст. 12 КК України в редакції Закону від 22.11.2018, кримінальний проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в

розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

При цьому слід виходити з того, що поділ кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини зумовлений ступенем суспільної небезпечності відповідних діянь. При цьому розглядаючи питому вагу злочинів різного ступеня тяжкості за останні роки, варто відмітити, що у 2017 р. із загальної кількості 523 911 кримінальних проваджень 16 586 здійснювалися щодо особливо тяжких злочинів, 198 074 – тяжких злочинів, 202 424 – злочинів середньої тяжкості, 106 827 – злочинів невеликої тяжкості; у 2018 р. ці показники склали відповідно 487 133, 15 691, 167 986, 196 688, 106 768; у 2019 р. – 444 130, 15 368, 140 468, 177 811, 110 483. Таким чином, питома вага кримінальних проваджень щодо особливо тяжких злочинів складає 3,1-3,5 %, щодо тяжких злочинів – 31–38 %, злочинів середньої тяжкості – 38–40 %, злочинів невеликої тяжкості – 20–25 %. При цьому якщо показник розкриття (повідомлень про підозру) у кримінальних провадженнях стосовно тяжких і особливо тяжких злочинів становить 30–33 %, то для злочинів невеликої тяжкості він складає 35–36 %, а щодо злочинів середньої тяжкості – 45–46 %.

Таким чином, з точки зору матеріального права інститут кримінальних проступків є однією зі складових диференціації кримінальних правопорушень за ступенем їх суспільної небезпечності. З цієї точки зору перспективи його удосконалення вбачаються в уточненні кола кримінальних проступків шляхом віднесення до нього тих чи інших суспільно небезпечних діянь.

Разом з тим основне значення інституту кримінальних проступків, яке визначає його доцільність, лежить у сфері процесуального порядку притягнення осіб, що їх вчиняють, до кримінальної відповідальності. При цьому очевидно, що здійснення кримінального провадження щодо всіх категорій кримінальних правопорушень в однаковому порядку є не виправданим, оскільки призводить до затягування розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, а також необґрунтованого ускладнення розслідування злочинів невеликої тяжкості. Система кримінальної юстиції об'єктивно неспроможна приділяти всім без винятку кримінальним правопорушенням однакову увагу і спрямовувати рівні ресурси на протидію їм. Відповідно, кримінальні проступки як найменш суспільно небезпечні кримінальні правопорушення не

вимагають такого ж ступеня за діяння системи кримінальної юстиції та зусиль її співробітників, як злочини. Зважаючи на це, видається цілком виправданою диференціація кримінального провадження, а разом з ним – і порядку здійснення прокурором кримінального переслідування залежно від ступеня суспільної небезпечності кримінальних правопорушень.

Така диференціація передбачає спрощення, прискорення і скорочення кримінального провадження відносно кримінальних проступків. Його спрощення передбачає відмову від деяких заходів процесуального примусу та процедур (наприклад, обмеження застосування певних запобіжних заходів та провадження НСРД тощо), а також послаблення певних процесуальних гарантій. Скорочення стосується об'єднання певних етапів та стадій кримінального провадження (наприклад, підготовчого провадження і судового розгляду). Прискорення – встановлення скорочених строків досудового розслідування тощо.

При цьому спрощене провадження щодо кримінальних проступків дозволяє уникнути надмірної тривалості кримінального провадження та спростити процедуру його здійснення, що сприяє швидкому та повному розв'язанню правового конфлікту та задоволенню інтересів усіх його учасників. Крім того, це веде до оптимізації діяльності органів кримінальної юстиції щодо виявлення, розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень. В результаті стає можливим перерозподілити ресурси системи кримінального правосуддя на протидію найбільш значним загрозам, скоротити тривалість проваджень у незначних справах, а також зменшити навантаження на органи прокуратури, слідства та суду.

З процесуальної точки зору одним із найважливіших концептуальних питань інституту кримінальних проступків є межі та обсяг спрощення та скорочення кримінального провадження, яке проводиться щодо них. Згідно з КПК України, таке спрощення стосується деяких аспектів досудового розслідування, а найголовніше – можливості вирішення справи судом без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, а також в обмеженні оскарження вироку. В контексті Рекомендації № R (87) 18 КМ РЄ щодо спрощення кримінального судочинства, такий підхід розглядається як спрощені процедури та спрощення звичайних судових процедур (п. II «с», п. III «а» Рекомендації), тобто являє собою ординарну модель спрощеного провадження. На наш погляд, це пов'язано з тим,

що така модель не використовує всіх можливостей спрощення кримінального провадження, зокрема таких як сумарні процедури та позасудове врегулювання, перспективною сферою впровадження яких вбачається саме кримінальне провадження щодо кримінальних проступків. Зважаючи на це, найбільш оптимальним для України видається «гібридний» підхід, який передбачає поєднання повноважень прокуратури та суду у спрощенні провадження щодо кримінальних проступків.

Таким чином, особливості кримінального провадження щодо кримінальних проступків безпосередньо позначаються на діяльності уповноважених суб'єктів у цій сфері, передусім органів досудового розслідування та прокурорів, яка відповідно також спрощується та скорочується. Це проявляється у тому, що такі провадження можуть розслідуватися співробітниками органів досудового розслідування, чий рівень освіти та кваліфікації є нижчим, ніж у слідчих, що отримало своє втілення у визначенні статусу дізнавачів. Крім того, провадження щодо кримінальних проступків не потребують активної участі прокурора, допускають зниження рівня інтенсивності контролю за органом розслідування і делегування йому певних повноважень обвинувального характеру. Водночас спрощення процесуальної форми створює ризики порушення прав сторони захисту, які частково компенсуються обмеженням щодо застосування заходів примусу та зниженням суворості кримінально-правових санкцій.

В підсумку необхідно підтримати доцільність впровадження інституту кримінальних проступків як такого, що дозволяє у спрощеному, скороченому та прискореному порядку забезпечити найбільш економне вирішення малозначних кримінально-правових конфліктів. Це не виключає необхідності його розвитку й удосконалення як у кримінально-правовому, так і в кримінальному процесуальному напрямах.